

Тема: Синтез селенітної кислоти

Реактиви: α-селен (металевий селен), дистильована вода, нітратна кислота (концентрований розчин, $\rho = 1,4 \text{ г/см}^3$), лід.

Обладнання і посуд: мірний циліндр на 25 мл, порцелянова випарювальна чашка, електропід, водяна баня, фільтрувальний папір, терези, термометр, пробірки, скляний фільтр.

Властивості вихідних речовин та проміжних продуктів синтезу:

α-Селен (металевий або сірий селен, γ-селен) (Se , $M = 78,96 \text{ г/моль}$) – сіро-чорна металоподібна речовина, крихка, блискуча на зламі, але за температур вищих 60°C стає пластичною, $\rho = 4,807 \text{ г/см}^3$, $t_{\text{пл.}} = 221^\circ\text{C}$, $t_{\text{кип.}} = 685,1^\circ\text{C}$. Є найбільш стійкою за стандартних умов алотропною модифікацією селену. На повітрі стійкий; за звичайних умов реагує з фтором і хлором, при нагріванні – з киснем, воднем і металами. У хлоридній та розбавленій сульфатній кислотах не розчиняється. Реагує з нітратною кислотою, концентрованою сульфатною кислотою та концентрованими розчинами лугів. У тонкоподрібненому і особливо у аморфному станах реакційна здатність значно зростає.

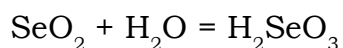
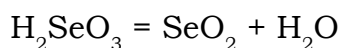
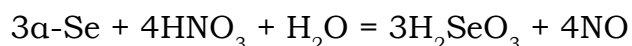
Нітратна кислота (HNO_3 , $M = 63,016 \text{ г/см}^3$) (розчин, $w \approx 67\%$) – безбарвна рідина з різким характерним запахом, $\rho \approx 1,4 \text{ г/см}^3$, $t_{\text{кип.}} \approx 122^\circ\text{C}$. Сильна кислота. Сильний окисник. При нагріванні частково розкладається з утворенням бурого газу (NO_2). З водою змішується у будь-яких пропорціях, реагує практично з усіма металами та більшістю неметалів при нагріванні.

Селен діоксид (SeO_2 , $M = 110,96 \text{ г/моль}$) – безбарвні кристали або дрібнокристалічний порошок, легкий, $\rho = 3,954 \text{ г/см}^3$; $t_{\text{пл.}} = 340^\circ\text{C}$ (під тиском власної пари); $t_{\text{субл.}} = 315^\circ\text{C}$. Пара має жовто-зелений колір із запахом гнилої редьки ($\text{ГДК} = 0,1 \text{ мг/м}^3$). Токсичний, особливо у вигляді пари. Добре розчинний у воді з утворенням селенітної кислоти, гігроскопічний. Розчинний у бензені, метанолі, етанолі ($k_s^{15} = 0,0667$), ацетатній і сульфатній кислотах, ацетоні.

Властивості продукту синтезу

Селенітна кислота (H_2SeO_3 , $M = 128,97 \text{ г/моль}$) – безбарвні кристали ромбічної сингонії, $\rho = 3,004 \text{ г/см}^3$. Добре розчинна у воді: $k_s^{20} = 1,667$, $k_s^{40} = 3,44$, $k_s^{60} = 3,83$, гігроскопічна, непогано розчиняється у етанолі. Повільно розкладається на оксид і воду при кімнатній температурі, при нагріванні вище 70°C або над осушувачами (P_4O_{10} тощо) починає розкладатись швидко. Кислота середньої сили: $K_{a1} = 3,5 \cdot 10^{-3}$; $K_{a2} = 5 \cdot 10^{-8}$. Активно виявляє окисно-відновні властивості: реагує у якості окисника з такими відновниками, як H_2S , SO_2 , HI , HCl з утворенням Se ; у якості відновника реагує з такими окисниками як H_2O_2 , KMnO_4 (особливо у кислому середовищі) з утворенням селенатної кислоти H_2SeO_4 . Токсична ($\text{LD}_{50} = 11 \text{ мг/кг}$ маси тіла (миші)), при потраплянні на шкіру викликає опіки.

Рівняння хімічних реакцій:

Виконання синтезу

1. Зважують на терезах близько 1-1,5 г металевого селену (з точністю до 0,01 г).
2. Зважують суху чисту порцелянову випарювальну чашку (з точністю до 0,01 г).
3. 5-7 см³ розчину нітратної кислоти, концентрація якого становить 60-68% мас. розводять дистильованою водою удвічі.
4. Зважений селен уміщують у порцелянову випарювальну чашку і додають 6-9 см³ розведеного розчину нітратної кислоти.
5. Випарювальну чашку уміщують на водяну баню, що кипить, і нагрівають на ній до припинення реакції “розчинення” селену. Якщо об'єм рідини у чашці зменшиться більше, ніж у два рази, і почне виділятися газ бурого кольору, до нього додають 0,5-1 см³ дистильованої води. Якщо реакція припинилась, а селен залишився, додають 2-3 см³ розбавленого розчину нітратної кислоти і продовжують нагрівання.
6. Одержаний розчин у разі потреби фільтрують крізь скляний фільтр.
7. Відфільтрований розчин селенітної кислоти знову уміщують у випарювальну чашку і обережно випарюють досуха (**усі етапи роботи окрім фільтрування і зважувань виконуються під тягою!**).
8. Випарювальну чашку із сухим залишком зважують, визначаючи масу селен діоксиду в ній, і потім додають у неї гарячої (80°C) води у кількості 1/5 від маси селен діоксиду.
9. Чашку повільно охолоджують на повітрі, а після охолодження до кімнатної температури ставлять на 10-15 хвилин на лід. Призматичні кристали, що випали, висушують за допомогою фільтрувального паперу, швидко зважують і переносять у склянку з притертим корком.
10. Визначають вихід селенітної кислоти у відсотках від теоретичного.

Для одержання більш чистого продукту, одержаний у п. 7 селен діоксид очищують сублімацією – накривають чашку великою скляною воронкою і нагрівають чашку до 250-280 °С. Селен діоксид сублімує. На холодних стінках воронки відбувається десублімація селен діоксиду. Очищений селен діоксид перетворюють на селенітну кислоту аналогічно п. 8-9.

Ідентифікація продукту

Селенітну кислоту найзручніше виявити за допомогою відновників – продуктом реакції є аморфний селен, що представляє собою порошок червоного або помаранчевого кольору. Найбільш чутливими і селективними відновниками є тіосечовина і гідроксиамін гідрохлорид. Для проведення ідентифікації маленький кристалик продукту синтезу розчиняють у 5-8 мл дистильованої води.

Варіант 1. На фільтрувальний папір уміщують декілька кристаликів тіосечовини. Наносять на них краплину розчину продукту синтезу. Поява помаранчево-червоного осаду селену вказує на те, що продуктом синтезу є селенітна кислота.

Варіант 2. У пробірку з розчином продукту реакції додають краплину хлоридної кислоти до сильнокислої реакції середовища. Туди ж додають 2-3 кристалики гідроксиамін гідрохлориду (NH₂OH·HCl) і нагрівають до кипіння. Поява червоного осаду вказує на присутність селенітної кислоти.